

demos

Jaargang 28
Mei 2012

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

5

NIDI

inhoud

- 1 Trouwen en scheiden in tijden van voor- en tegenspoed
- 6 Landen vergelijken?
- 7 Moedersterfte wereldwijd gehalveerd
- 8 Bevolkingskrimp en onderwijs

Foto: kiaraz2002/stock.xchng

Trouwen en scheiden in tijden van voor- en tegenspoed

JOOP DE BEER

Als het economisch goed gaat, besluiten meer mensen te trouwen, terwijl een recessie een negatief effect heeft op het aantal huwelijkssluitingen. De relatie tussen economie en echtscheiding lijkt minder eenduidig. Een recessie kan leiden tot meer echtscheidingen door financiële druk en stress. Maar, scheiden is ook duur. Als het economisch slechter gaat zou dat een rem kunnen vormen op het aantal echtscheidingen. Dit artikel laat zien hoe de ontwikkeling van trouwen en scheiden in de afgelopen veertig jaar is beïnvloed door de economische conjunctuur.

De vraag of de economische conjunctuur van invloed is op demografisch gedrag stond centraal in de Demos-afflevering van november 2009. In een van de artikelen in dit nummer werd aangetoond dat in westerse landen een economische recessie tot lagere vruchtbaarheidscijfers leidt. In dit artikel gaan we na of er een relatie is tussen economische conjunctuur en trouwen en scheiden. De positieve relatie tussen kinderen krijgen en economie doet vermoeden dat er ook een positieve relatie zal zijn tussen trouwen en economie. Een relatie tussen echtscheidingen en economische conjunctuur ligt minder voor de hand. Aan de ene kant kan worden beredeneerd dat inkomensachteruitgang en werkloosheid die gepaard gaan met een economische recessie kunnen leiden tot spanningen in het huwelijk en dus tot een toename van echtscheiding. Aan de andere kant kan worden aangevoerd dat scheiden duur is. Na scheiding moeten twee in plaats van één huishouden worden onderhouden. Volgens die redenering zou men verwachten dat het aantal scheidingen juist afneemt als het economisch slechter gaat.

Trouwen en vertrouwen

Sinds de jaren zeventig is de beslissing om al dan niet te trouwen steeds minder vanzelfsprekend geworden. De wens om samen te wonen is voor de meeste mensen geen voldoende reden meer om te gaan trouwen. Tegenwoordig trouwt slechts een min-

Foto: BrinksFotografie.nl/flickr

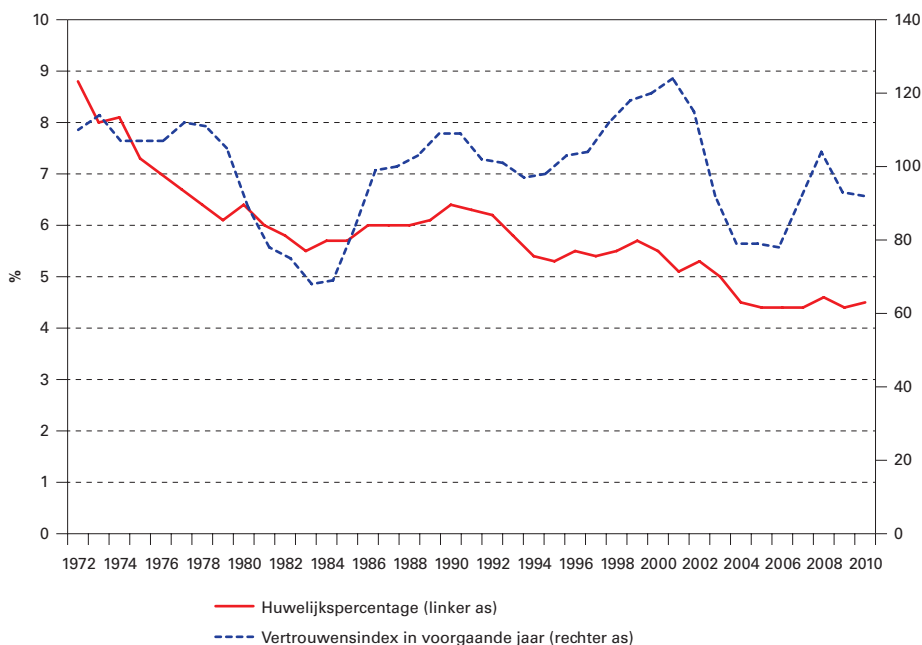
Foto: mommyof9/stock.xchng

derheid van de jonge generaties voordat men gaat samenwonen. Tweederde van de 25-jarige vrouwen die met een partner samenwoont is niet gehuwd. Ook kinderen krijgen is lang niet altijd reden meer om te trouwen. Van de vrouwen die voor het eerst moeder worden is maar de helft getrouwd. Overigens besluit een meerderheid van de samenwonende stellen om uiteindelijk toch te trouwen. Zo is 80 procent van de dertigjarige vrouwen die met een partner samenwoont met die partner getrouwd. Het moment waarop men trouwt, hangt voor een belangrijk deel af van andere factoren dan de wens om samen te wonen of kinderen te krijgen. Men zou kunnen verwachten dat stellen – ook los van de wens om kinderen te krijgen – de keuze om te trouwen

eerder maken in optimistische tijden dan wanneer men pessimistisch is over de nabije economische toekomst.

Om de samenhang tussen de economische conjunctuur en demografisch gedrag na te gaan is het vertrouwen dat men in de toekomst heeft een geschikte indicator. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) publiceert sinds 1972 de zogenaamde vertrouwensindex. Deze index bestaat uit twee componenten. De ene component ('index van economisch klimaat') heeft betrekking op de mening van respondenten over de algemene economische situatie, de andere ('index van koopbereidheid') op de eigen situatie. De index ligt onder de 100 als meer mensen pessimistisch zijn dan optimistisch en boven de 100 als het omgekeerde geldt. Het ligt voor de hand aan te nemen dat vooral de index van koopbereidheid invloed heeft op het eigen gedrag. Er gaat enige tijd overheen voordat men de beslissing neemt om te trouwen en vervolgens de voorbereidingen heeft getroffen. We gaan daarom uit van een vertraging van een jaar tussen veranderingen in het vertrouwen in de economie en de huwelijksluiting. Figuur 1 laat de ontwikkeling van het huwelijkspercentage en de vertrouwensindex sinds 1972 zien, waarbij de vertrouwensindex betrekking heeft op het voorgaande jaar. Dus bij het jaar 2010 is de vertrouwensindex van 2009 weergegeven. Het huwelijkspercentage is het aantal huwenden per 100 inwoners.

Figuur 1. Huwelijkspercentage en vertrouwensindex

De figuur laat op het eerste gezicht geen sterke relatie tussen het huwelijkspercentage en de vertrouwensindex zien. Dat kan samenhangen met het feit dat de relatie tussen huwelijken en economie door twee factoren wordt verstoord. In de eerste plaats zijn er veel toevalsfluctuaties van jaar op jaar. In de tweede plaats vertoont het huwelijkspercentage over de gehele periode een da-

Foto: datada/morgueFile

Foto: IndulgeDesserts/flickr

lende trend. Los van de economische ontwikkeling trouwen jongere generaties minder vaak dan oudere generaties omdat ongehuwd samenwonen een steeds breder geaccepteerd alternatief is. Deze dalende trend maakt het lastig om goed zicht te krijgen op de relatie tussen een teruggang in de economie en het huwelijksperscentage. Als het huwelijksperscentage daalt in een periode van economische teruggang zegt dat nog niet zoveel, omdat door de lange-termijntrend sowieso al een daling zou zijn te verwachten. Pas als de daling sterker is dan de lange-termijntrend kan er sprake zijn van een relatie met de conjunctuur. Omgekeerd kan een kleine stijging in een periode van economische groei al een teken zijn van een samenhang met de economie, omdat zonder economische groei het huwelijksperscentage zou zijn gedaald. Door naar afwijkingen van het huwelijksperscentage ten opzichte van de trend te kijken in plaats van naar het huwelijksperscentage zelf, wordt duidelijk welk deel van de ontwikkelingen met de economische conjunctuur samenhangt. Toevalsfluctuaties kunnen we uitschakelen door pieken en dalen in de ontwikkeling van het huwelijksperscentage door rechte lijnstukjes met elkaar te verbinden. De tijdstippen van de pieken en dalen worden vastgesteld op basis van het verloop van de vertrouwensindex.

Figuur 2 vergelijkt de afwijkingen van het huwelijksperscentage ten opzichte van de trend met de vertrouwensindex. De figuur laat duidelijker dan figuur 1 zien dat de ontwikkeling van het huwelijksperscentage de ontwikkeling van de economie volgt. Elke periode waarin het vertrouwen in de economie daalt, daalt het huwelijksperscentage en bij elke economische opgang stijgt het. Alleen het effect van de huidige economische crisis op het huwelijksperscentage is (nog) niet duidelijk zichtbaar. Het meest recente huwelijkspersenta-

ge dat door het CBS is gepubliceerd betreft 2010, terwijl van de vertrouwensindex het cijfer voor 2011 al bekend is. Op basis van figuur 2 valt voor 2012 een daling van het huwelijksperscentage te verwachten die sterker is dan de dalende lange-termijn trend.

Scheiden in tijden van tegenspoed?

De relatie tussen scheiden en economie is minder duidelijk dan voor trouwen. Men kan zich voorstellen dat er meer huwelijken uit elkaar vallen als er financiële problemen ontstaan, bijvoorbeeld doordat een van de partners werkloos wordt. Dat zou een negatieve relatie met de economie impliceren. Men verwacht dan een stijging

Figuur 2. Huwelijksperscentage (afwijking ten opzichte van trend) en vertrouwensindex, beide gecorrigeerd voor toevalsfluctuaties

Figuur 3. Echtscheidingspercentage en vertrouwensindex

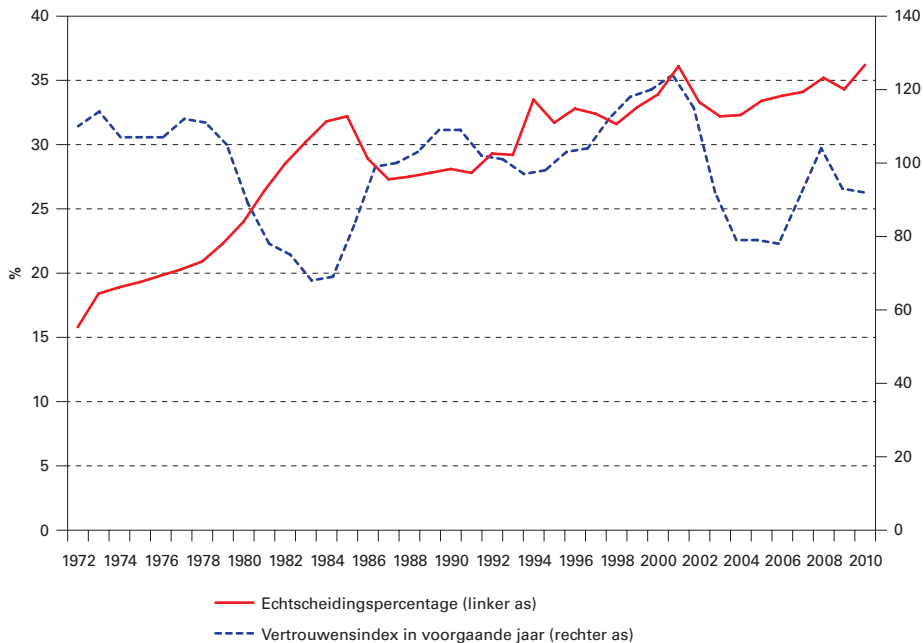

Foto: csclsl/stock.xchng

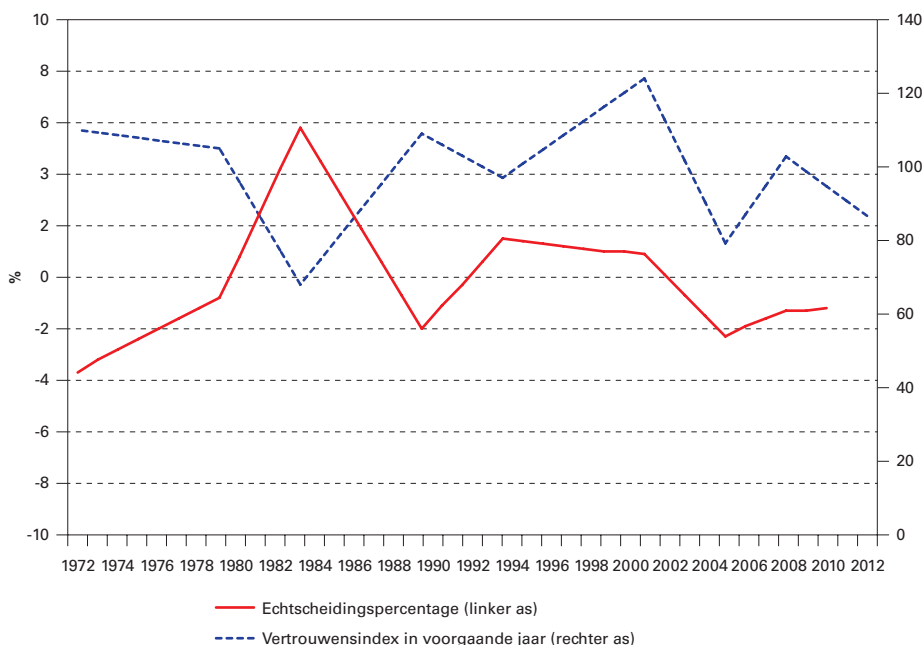
van het echtscheidingspercentage bij economische teruggang. Maar men kan zich ook voorstellen dat men eerder besluit te scheiden als het economisch beter gaat. Scheiden is immers duurder dan bij elkaar blijven wonen. In plaats van één moeten er twee huishoudens van hetzelfde geld rondkomen, tenzij één of beide partners meer uren gaat werken of een van de ex-partners beroep kan doen op een uitkering.

Bij een analyse van veranderingen in het jaarlijkse aantal echtscheidingen dient te worden bedacht dat de ontwikkeling mede afhangt van het aantal huwelijkssluitingen in voorgaande jaren. Als steeds minder mensen trouwen, zal ook enige tijd later het aantal echtscheidingen teruglopen. Niet omdat huwelijken stabiel worden, maar eenvoudig omdat er minder gehuwden zijn. Daarom

is het beter om een maat te gebruiken waarbij het aantal echtscheidingen in een bepaald jaar wordt gerelateerd aan de aantallen huwelijken die in voorgaande jaren zijn gesloten. Dit echtscheidingspercentage kan – onder zekere voorwaarden – worden geïnterpreteerd als een echtscheidingskans. Dus een echtscheidingspercentage van 33 procent betekent dat gemiddeld een op de drie huwelijken in echtscheiding eindigt.

Het jaarlijkse aantal huwelijkssluitingen neemt sinds het begin van de jaren negentig af. In 1990 werden er 96 duizend huwelijken gesloten, in 2010 waren dat er 75 duizend. In dezelfde periode fluctueerde het jaarlijkse aantal echtscheidingen rond een min of meer stabiel niveau van 33 duizend. Het stabiele niveau van het jaarlijkse aantal echtscheidingen betekent niet dat de kans dat een huwelijk in echtscheiding eindigt stabiel is. Integendeel: omdat het aantal huwelijken is gedaald, zou bij een stabiele echtscheidingskans, ook het aantal echtscheidingen moeten gaan dalen. Het feit dat het aantal echtscheidingen min of meer stabiel is ondanks de daling van het aantal huwelijkssluitingen betekent dus dat de kans op echtscheiding is gestegen. Figuur 3 laat de ontwikkeling van het echtscheidingspercentage sinds begin jaren zeventig zien. In de jaren zeventig was de kans dat een huwelijk in echtscheiding eindigde een op de vijf. Inmiddels is dat toegenomen tot een op de drie.

Figuur 4. Echtscheidingspercentage (afwijking ten opzichte van trend) en vertrouwensindex, beide gecorrigeerd voor toevalsfluctuaties

Figuur 3 vergelijkt de ontwikkeling van het echtscheidingspercentage met de ontwikkeling van de vertrouwensindex in het voorgaande jaar. Net als bij huwelijkssluitingen in figuur 1 laat ook figuur 3 niet meteen een duidelijke relatie zien. Daarom corrigeren we ook het echtscheidingspercentage voor trend- en toevalsfluctuaties. Figuur 4 vergelijkt de afwijking van het echtscheidingspercentage ten opzichte van de – stijgende – trend na correctie voor toevalsfluctuaties met de ontwikkeling van de vertrouwensindex, eveneens na correctie voor toevalsfluctuaties. De figuur laat

Foto: coloniera2/stock.xchng

Een probleem bij de analyse van het tijdstip van echtscheiding en de economische conjunctuur is dat men vaak uit al elkaar gaat voordat de echtscheiding officieel rond is. De echtscheidingscijfers in dit artikel hebben betrekking op formele echtscheidingen en niet op het tijdstip waarop men feitelijk uit elkaar is gegaan. Een andere beperking van de analyse is dat het hier alleen gaat over huwelijken die worden ontbonden en niet over relatieontbinding van ongehuwd samenwonenden. Voor het vinden van een sluitende verklaring waarom de relatie tussen (echt)scheidingen en de economische conjunctuur rond de eeuwwisseling is veranderd zou onderzoek nodig zijn naar alle relatieontbindingen, dus ook van niet gehuwd samenwonenden.

Slechts een op de tien mensen die zijn gescheiden geeft zelf aan dat financiën een belangrijke reden waren. Het antwoord op de vraag of geld (lees de economische conjunctuur) gelukkig(er) maakt kunnen we dus niet geven. Dat hangt ook af hoe je geluk ziet: bij elkaar blijven omdat het niet anders kan, of uit elkaar gaan omdat dit financieel haalbaar is?

Dr. J.J.A. de Beer, NIDI, e-mail: beer@nidi.nl

LITERATUUR:

- Beer, J. de (2009), Crisis en vruchtbaarheid in Nederland. *Demos* 25 (9), p. 4.
- Sobotka, T., V. Skirbekk en D. Philipov (2009), De crisis en de vruchtbaarheid in de westerse wereld. *Demos* 25 (9), p. 2-4.

Foto: cjoonko/flickr

zien dat er een relatie is tussen de echtscheidingskans en de conjunctuur, maar dat die relatie in de loop van de tijd is veranderd. Tot 2000 leidde een ongunstige economie tot een hogere scheidingskans. Zo ging een sterke achteruitgang van de economie begin jaren tachtig gepaard met een forse stijging van het echtscheidingspercentage. Daarna herstelde de economie en liep het scheidingspercentage terug. Maar na 2000 zien we dat het echtscheidingspercentage en de vertrouwensindex parallel verlopen. Beide dalen na 2000, om na enkele jaren beide te stijgen. Of de recente teruggang in de economie ook tot een daling van het scheidingspercentage zal leiden is nog niet zeker. Het meest recente cijfer betreft 2010. De cijfers voor de laatste jaren liggen wel onder de stijgende lange-termijntrend, maar een echt duidelijke daling is nog niet zichtbaar.

Tot slot

Als men niet veel vertrouwen heeft in de economie besluit men niet alleen grote aankopen uit te stellen, maar ook demografische beslissingen, zoals trouwen of kinderen krijgen. Omgekeerd als men optimistisch is over de toekomst durft men eerder de knoop door te hakken. Het effect van de economie zal in de meeste gevallen tijdelijk zijn. Als men de beslissing om te trouwen heeft uitgesteld in economisch sombere tijden, zal men vaak later alsnog trouwen als de economische ontwikkeling er rooskleuriger uitziet. Na regen komt zonneschijn.

De relatie tussen de economie en echtscheidingen ligt meer gecompliceerd. Aan de ene kant kan economische crisis leiden tot spanningen in het huwelijk, aan de andere kant kunnen financiële problemen het te kostbaar maken om te scheiden. Tot 2000 leek het eerste effect te overheersen. Er werden meer huwelijken ontbonden als het economisch slechter ging. Na 2000 is het omgekeerde het geval en gaat men juist eerder uit elkaar als het economisch beter gaat. Het is niet duidelijk waardoor deze omslag is veroorzaakt.

Landen vergelijken?

CARLO VAN PRAAG

Voetangels en klemmen

De globalisering heeft de wereld enorm veranderd. In menige onderwijsinstelling is de voertaal al lang geen Nederlands meer. Was het demografisch onderzoek vroeger vooral op het eigen land gericht, tegenwoordig stopt het onderzoek niet meer bij de landsgrenzen. Door de steeds nauwere samenwerking tussen Europese landen groeit de behoefte aan internationaal vergelijkend onderzoek. Carlo van Praag reflecteert op de haken en ogen van dit onderzoek.

Foto: gregparis/morgueFile

Waarom internationaal vergelijkend onderzoek?

Allereerst vanwege de globalisering in het algemeen en de Europese eenwording in het bijzonder. Nederland is in veler ogen niet meer dan een provincie van de Europese Unie en de provincie is nu eenmaal, ook in onze nationale statistiek, een gebruikelijke eenheid van waarneming.

Verder ter wille van wat met een onvertaalbare term als 'benchmarking' wordt aangeduid. Hoe presteert een land, in het bijzonder het eigen land, en waar staat het in de internationale rangorde. Dat soort gegevens, waarbij wedijver om de hoek komt kijken, voorziet altijd in een behoefte of het nu gaat om de voetbaluitslagen, de resultaten van een songfestival of het percentage opgeloste misdrijven. Maar die prestatiegegevens reiken gewoonlijk verder dan de bevrediging van banale nieuwsgierigheid. Zij leveren een gestage stroom van brandstof voor het nationale debat over allerlei beleidskwesties. Heeft de bevolking van Nederland vergelijkenderwijs niet een te lage levensverwachting en is het waar dat het onderwijspeil relatief zakt? Maken wij minder arbeidsuren dan andere Europeanen? Is de rechtspraak bij ons te soft en zijn de straffen te mild?

En dan is er natuurlijk de wetenschappelijke opbrengst van internationaal vergelijkend onderzoek.

Ik zal het voorzichtig zeggen: die is niet bij voorbaat gegarandeerd. Landen zijn als statistische eenheden in vergelijkend onderzoek maar tot op zekere hoogte bruikbaar. Simpele demografische gegevens, zoals bevolkingsomvang, bevolkingsdichtheid, geboorte en sterfte laten zich goed vergelijken, maar bij toch ook nog tamelijk elementaire kenmerken van een samenleving als werkloosheid, het onderwijsniveau of de inkomensverdeling stuit men op de lokale statistische folklore. Definities en manieren van meten van verschijnselen blijken per land te verschillen om maar niet te spreken van statistische hiaten waardoor bepaalde landen geheel of gedeeltelijk uit de vergelijking wegvallen.

Zelf ben ik namens het NIDI betrokken geweest bij een onderzoek naar de 'culturele diversiteit' in de landen van de Europese Unie. De opdrachtgever veronderstelde dat een klein statistisch onderzoekje kon volstaan om inzicht in dat verschijnsel te bieden. Ga er maar aan staan! Mijn collega en ik hebben het onderzoek maar toegespitst op de aanwezigheid van allochtonen. Zo heten ze althans in Nederland, maar onder die naam zul je ze in andere Europese landen niet terugvinden. Niet alleen dat ze daar het woord niet kennen, maar ook het begrip, zoals ons Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) dat definieert, ontbreekt er. Andere landen kennen vreemdelingen (men-

sen met een buitenlandse nationaliteit), vaak ook immigranten (mensen in het buitenland geboren), maar zij kunnen, met uitzondering van Denemarken, de inwoners niet onderscheiden naar eigen geboorteland en geboorteland van de ouders. Of misschien kunnen zij het wel, maar zij doen het niet. Driewerf hoera voor ons CBS, dat de tweede, in Nederland geboren generatie wel in beeld brengt! Van de ruim 3,3 miljoen door het CBS getelde allochtonen in Nederland, behoort niet minder dan de helft tot deze tweede generatie.

Geen cijferblaadje

Wil je vervolgens een tabel samenstellen van – ik noem maar iets – werkloosheid naar etnische herkomst, dan blijken er bijna evenveel definities van werkloosheid in omloop te zijn, als er landen bestaan. Zou je vervolgens verschillen tussen landen in de hoogte van de allochtone werkloosheid willen verklaren, dan dienen zich dermate veel verklarende variabelen aan dat het aantal vergeleken landen niet toereikend is om al die variabelen op hun afzonderlijke invloed te toetsen, zelfs niet met behulp van geavanceerde statistische technieken. Die variabelen zijn bovendien onderling verknoot. Een samenleving is namelijk niet te reduceren tot een bundel van losse parameters. Een samenleving bestaat uit historisch gegroeide instituties. Een land is geen cijferblaadje maar een verhaal.

Levert internationaal vergelijkend onderzoek dus wetenschappelijk gesproken niets op? Natuurlijk wel! Je kunt met de nodige moeite ontbrekende cijfers bijschatten en zo de statistische hiaten vullen. Je kunt proberen een gemeenschappelijke definitie van een verschijnsel, zoals werkloosheid, aan het heterogene materiaal op te dringen. Je kunt de vergelijking toespitsen op die landen die zich het beste laten vergelijken en de rest buiten beschouwing laten. Je kunt zelf materiaal schepen door een internationale enquête uit te zetten, waarin een uniforme vragenlijst wordt voorgelegd aan steekproeven uit de bevolking van de verschillende landen. Dat soort onderzoek wordt op grote schaal gedaan en het NIDI participeert daarin regelmatig. Ik heb van de daarbij betrokken collega's begrepen dat er nogal wat overleg voorafgaat aan de totstandkoming van zo'n vragenlijst en aan de uitvoering van de enquête en dat de onderzoeker niet alleen moet beschikken over vakbekwaamheid maar ook over geduld, volharding en diplomatiek talent. En je moet maar hopen dat alle deelnemers hun steekproeven gewetensvol hebben getrokken, zodat zij representatief zijn voor hun respectieve bevolkingen. En dat zij op dezelfde manier zijn omgegaan met de respons die, ook in een goed georganiseerde, redelijk coöperatieve samenleving als de onze, vaak niet boven de 50 procent ligt. En dat 'hoger beroepsonderwijs' in Litouwen en Roemenië ongeveer hetzelfde begrip vertegenwoordigt als in Nederland. En dat 'kerkelijkheid', in ons land al een omstreden begrip, in Finland en Spanje op vergelijkbare wijze is gedefinieerd en geoperationaliseerd.

Strengere eisen

Roger Jowell, voormalig directeur van het grootste Britse instituut voor sociaal onderzoek en

grondlegger van de European Social Survey (ESS), was in dat verband sceptisch. 'We tend to accept lower standards of rigour in crossnational surveys, leading to heroic conclusions about differences between nations on the basis of obvious faulty data' zei hij in een artikel. Hij kwam overigens zelf met een serie aanbevelingen om daarin verbetering aan te brengen en heeft de ESS dan ook aan strenge eisen onderworpen. Met dat al is de ESS waarschijnlijk het beste in zijn soort. Het onderzoek is wel erg gericht op opinies en attitudes. Welk rapportcijfer geven de mensen aan de gezondheidszorg of het onderwijs in hun land? Hoeveel vertrouwen hebben zij in de overheid of de rechterlijke macht?

In 2006 bevatte de vragenlijst van de ESS trouwens een module 'opvattingen over gezinsvorming', met vragen als 'Keurt u ongehuwd samenwonen goed?', 'Mogen mensen die ongehuwd samenwonen kinderen nemen?', 'Is echtscheiding onder gehuwden met jonge kinderen toelaatbaar?' en 'Keurt u vrijwillige kinderloosheid goed?' Het zal u niet verbazen dat de Scandinavische landen zich op deze punten het meest liberaal tonen. U had misschien ook het als permissief te boek staande Nederland een plaats in de noordelijke voorhoede toegedacht, maar dat valt wat tegen (of mee, afhankelijk van uw eigen opvattingen over het gezin). Van de op deze items vergeleken 14 landen bekleedde Nederland op het punt van gezinsliberalisme een gedeelte vijfde/zesde plaats. Nederland is niet meer dan een subtopper.

Ondanks de haken en ogen die er aan dit type onderzoek kleven, is het internationaal vergelijkend onderzoek een niet meer weg te denken onderdeel geworden van het gereedschapskistje van de hedendaagse onderzoeker. Het geeft de mogelijkheid om nationale ervaringen in een breder perspectief te plaatsen, en deze ruimere blik kan tot soms verhelderende inzichten leiden in nationale ontwikkelingen.

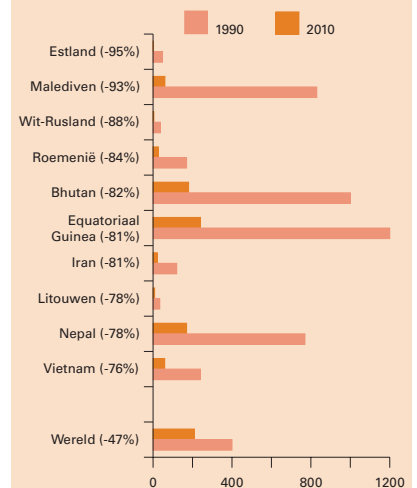
Drs. C.S. van Praag, verbonden als fellow aan het NIDI, e-mail: praag@nidi.nl

demodata

MOEDERSTERFTE WERELDWIJD GEHALVEERD

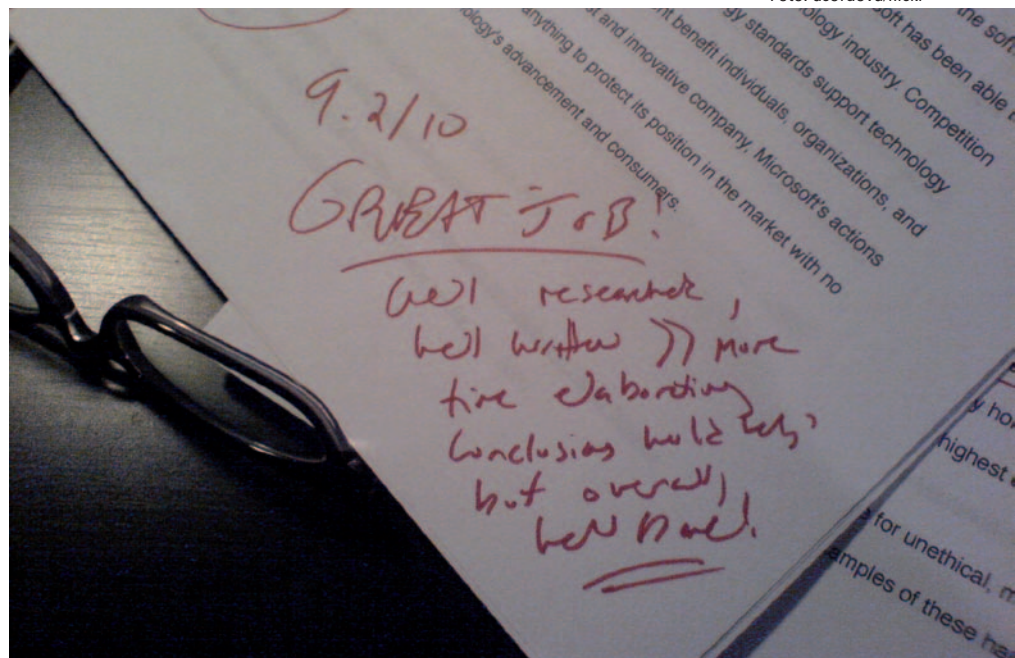
Het aantal vrouwen dat overlijdt aan complicaties tijdens de bevalling of zwangerschap is in de afgelopen twintig jaar bijna gehalveerd: van 543.000 in 1990 tot 287.000 in 2010. Moedersterfte is vooral een probleem van de arme landen: 90 procent komt voor in de 132 ontwikkelingslanden. India (56.000 sterfgevallen) en Nigeria (40.000) nemen samen een derde voor hun rekening.

De landen waar de moedersterfte (per 100.000 geboorten) het afgelopen decennium het meest is gedaald:

Bron: WHO, UNICEF, UNFPA & World Bank (2012), *Trends in maternal mortality: 1990 to 2010*.

Foto: acordova/flickr

Bevolgingskrimp en onderwijs

Afscheid van 450 scholen?

Hoewel de bevolking van Nederland voorlopig nog steeds groeit, slaat dit over een jaar of dertig mogelijk om in krimp. In sommige regio's gaat dit al eerder gebeuren en in een aantal regio's is er zelfs nu al sprake van bevolkingsdaling. Bevolgingskrimp heeft ontegenzeggelijk gevolgen voor het voorzieningenniveau in een gebied. Wat zijn de gevolgen voor het onderwijs?

Volgens de meest recente regionale bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) daalt het aantal kinderen in Nederland in de basisschoolleeftijd (4 t/m 11 jaar) de komende tien jaar van 1,56 miljoen tot 1,46 miljoen (een daling van bijna 7%). De verschillen binnen Nederland zijn echter groot: van een verwachte daling van meer dan 65 procent in het Gelderse Rozendaal tot een stijging van ruim 35 procent in het Zuid-Hollandse Rijswijk. Verreweg de meeste gemeenten, 368 van de 415, krijgen volgens de prognose te maken met een daling van het aantal 4 t/m 11 jarige kinderen. Voor 129 gemeenten is die daling zelfs meer dan een kwart. Deze 368 'krimp'-gemeenten tellen in 2022 168.000 4 t/m 11 jarigen minder dan in 2012 (ruim 16% krimp). Uitgaande van de gemiddelde omvang van een basisschool in Nederland van ongeveer 225 leerlingen, staat dat gelijk aan een verlies ter grootte van bijna 750 scholen.

Tegenover de dalers staan 47 stijgers, waar het aantal 4 t/m 11 jarigen in dezelfde periode met 67.500 groeit (bijna 13% groei). Weer uitgaande van de gemiddelde schoolgrootte staat dat ongeveer gelijk aan 300 nieuwe basisscholen; per saldo een daling van ruim 100.000 kinderen, samen goed voor 450 scholen. De groeiers zijn vooral de grote(re) steden zowel in als buiten de Randstad en daarnaast enkele kleine(re) sterk christelijke gemeenten zoals Barneveld, Bunschoten, Katwijk en Urk.

Uitgedrukt in voltijdsbanen werken er in het basisonderwijs ongeveer 133.000 leerkrachten, gemiddeld bijna 18 per school. Onder de veronderstelling dat het gemiddelde aantal leerkrachten per school gelijk zal blijven, zullen er in de krimp gemeenten 14.000 voltijdsbanen minder nodig zijn en in de groeigemeenten 5.600 meer; per saldo een verlies van 8.400 voltijds banen voor het komende decennium. Dat verlies aan banen kan waarschijnlijk meer dan opgevangen worden door het zgn. natuurlijk verloop onder het personeel. Ruim 23 procent van het personeel in de sector primair onderwijs is 55 jaar of ouder en zal het komende decennium de pensioengerechtigde leeftijd bereiken.

Na 2022 zal volgens de prognose het aantal 4 t/m 11 jarigen in Nederland weer geleidelijk

toenemen tot 1,54 miljoen rond 2037. Die groei is echter niet gelijk verdeeld over Nederland. Rond 2040 zijn er naar verwachting nog altijd bijna 300 gemeenten waar het aantal 4 t/m 11 jarigen lager is dan nu. Dat geldt vooral voor de plattelandsgemeenten in Noord-, Oost en Zuid-Nederland. De groei vindt vooral plaats in de Randstad en de grotere steden in de rest van het land.

De geschetste ontwikkelingen voor het basisonderwijs werken op iets langere termijn natuurlijk door in het voortgezet onderwijs. Een groot deel van deze zelfde 4 t/m 11 jarige kinderen zal een jaar of vijf later de middelbare schoolleeftijd hebben bereikt. Zij zorgen dan weer voor een daling van het aantal kinderen in de middelbare schoolleeftijd en vergelijkbare consequenties voor het voortgezet onderwijs.

Peter Ekamper, NIDI, e-mail: ekamper@nidi.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

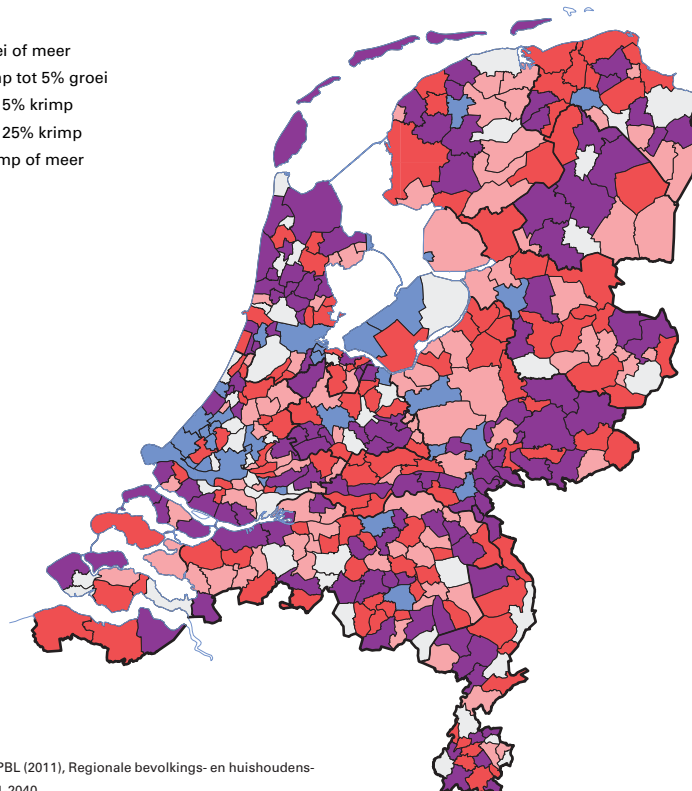
Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Hanna van Solinge, eindredacteur Peter Ekamper, webredacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

Groei/krimp van het aantal 4 t/m 11 jarige kinderen per gemeente in de periode 2012-2022

- 5% groei of meer
- 5% krimp tot 5% groei
- 5% tot 15% krimp
- 15% tot 25% krimp
- 25% krimp of meer

Bron: CBS en PBL (2011), Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040.